

برگی از تاریخ: گذری بر مجلس، کتابخانه و مطبعه مجلس شورای ملی

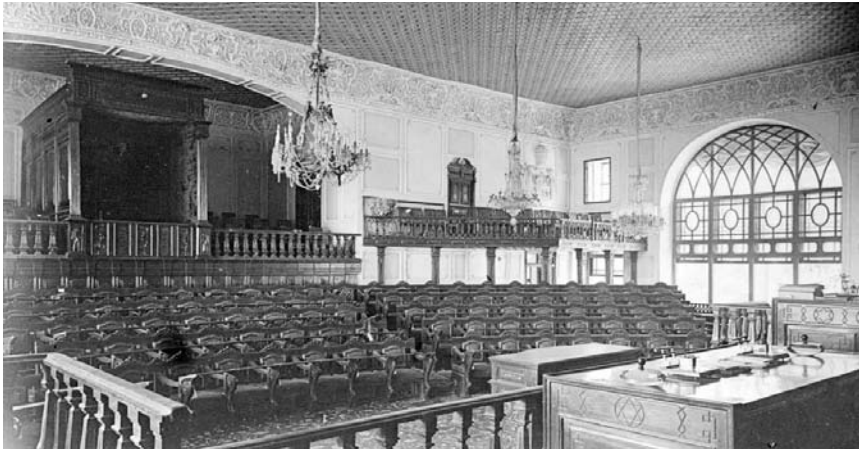
سیدعلیرضا طیرانی

مجله فارسی «مرزهای نو» عنوان ماهنامه‌ای است که در سالهای آغازین انتشار (۱۳۲۵ش.) تحت عنوان «اخبار هفته» و به صورت هفتگی توسط اداره اطلاعات سفارت آمریکا در تهران منتشر می‌شده است.

اگر چه چاپ این مجله، آن هم توسط اداره اطلاعات سفارت آمریکا را می‌توان نشانی از سلطه و تسلط فرهنگی این کشور بر ایران عزیزمان دانست، ولیکن با توریق آن می‌توان اطلاعاتی ارزشمند راجع به اوضاع علمی، سیاسی، فرهنگی، ادبی، تاریخی و ... ایران در دوران قبل از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی بدست آورد که بررسی آنها خالی از لطف نیست.

وضعیت کتابخانه‌های ایران در شهرهای مختلف، بررسی سیر تاریخی آنها، ارائه تصاویری از آنها و غیره می‌تواند برای هر اهل کتاب و کتابخانه‌ای جالب باشد. دو شماره از این مجله ضمن اشاره به تاریخچه پارلمان و سنا، حاوی اطلاعاتی راجع به مجلس، کتابخانه و مطبعه مجلس شورای ملی می‌باشد که در ادامه این نوشتار به آن می‌پردازیم.

«پارلمان یک کلمه فرانسوی است و اگر بخواهیم فارسی سره آن را بکار ببریم، ناچار «سخن‌گاه» خواهد بود، ولی چون کلمه پارلمان بین‌المللی شده است، در زبان شیرین فارسی هم همان پارلمان مانده و

اتاق جلسه مجلس شورای ملی

به کار می‌رود. این کلمه از قرن سیزدهم به بعد در آثار تاریخی انگلستان دیده شده و به معنی «مذاکره» و «کنفرانس رسمی» به کار رفته است.

ویلهم، که از پادشاهان انگلستان بود، مردانی را که به عقل و کیاست معروف بودند اطراف خود جمع کرده و برای حل مشکلات کشور با آنها مشورت می‌کرد. در دوره خلفای راشدین هم مسلمین به همین طریق مشکلات خود را حل می‌نمودند.

در ایران باستان هم مجلس مشاوره‌ای شبیه پارلمان وجود داشته است. اگرچه این مجلس وظایفش بیشتر با مجلس سنا امروزی تطبیق می‌کرده ولی نمایندگانی از طرف مردم انتخاب نمی‌شدند. در یونان و رم قدیم هم یکتوع رژیم حکومت پارلمانی معمول بوده و مردم این دو کشور در حل و فصل امور مملکتی شرکت می‌کردند.

پارلمان به اصطلاح امروز، عبارت از دو مجلس است که یکی را مجلس شورای ملی و آن دیگر را مجلس سنا می‌نامند. نمایندگان مجلس شورای ملی بدون استثناء از طرف ملت انتخاب می‌شوند ولی نمایندگان مجلس سنا نیمی از طرف ملت و نیمی از طرف پادشاه یا رئیس جمهور انتخاب می‌گردند.

کلمه سنا از «سناتوس» لاتین می‌آید و به معنای پیرمرد می‌باشد و چون نمایندگان مجلس سنا عموماً از اشخاص مجرب و کارآزموده مسن هستند لذا مجلس آنها را هم مجلس سنا می‌گویند که ترجمه عربی آن مجلس شیوخ است، اما در کشور عراق، مجلس سنا، به مجلس اعیان ترجمه شده و نمایندگان سنا را «عین» می‌گویند، بر عکس در مصر، مجلس سنا را مجلس شیوخ و نماینده آنها «شیخ» می‌نامند و در سایر ممالک، مجلس سنا همان سنا و نماینده آن سناتور است.

عمارت مجلس شورای ملی، اساسش از مرحوم میرزا حسین خان سپهسالار قزوینی می‌باشد. او عمارت فعلی و مسجد مجاور را از دارایی خویش بنا کرد و چون اولادی نداشت، عمارت مزبور جزء اموال دولتی درآمد و

اتاق آینه مجلس شورای ملی

خوشبختانه مطابق نیت پاک آن مرد، به خانه ملت یعنی پارلمان تبدیل گردید. بنای اصلی این عمارت در سال ۱۲۹۸ ق. به پایان رسید و در سال ۱۳۲۴ ق، مجلس شورای ملی بدانجا منتقل گردید و جلسه‌های نخستین مجلس در امارت مدرسه دارالفنون دایر می شد. مساحت اصلی باغ و عمارات قریب پنجاه و یک هزار متر می شود که بیش از چهل و سه هزار متر آن باغ و استخر و خیابان و قریب هفت هزار متر زیربنا رفته است، بدیهی است که طرز ساختمان اصلی متناسب با عمارت پارلمان نبوده و بتدریج آنرا اصلاح کرده‌اند.

نخستین تعمیر پس از آن بود که محمد علی میرزای قاجار، مجلس را به توپ بست و قسمتی از آن مخروبه گشت و همین که مجاهدین وارد تهران شدند و محمدعلی میرزا خلع شد، مختصر تعمیراتی در ساختمان مجلس به عمل آمد. مرحوم ارباب کیخسرو شاهرخ، نماینده زرتشتیان و رئیس اداره مباشرت مجلس شورای ملی، زحمات بسیاری متحمل گشتند تا تکمیل بنای مجلس اجرا گردید. مخصوصاً همین که در آذرماه ۱۳۱۰ ش. قسمتی از عمارت و اثاث مجلس در آتش سوخت، توجه بیشتری در تزئین و تکمیل بنا و اثاث آن مبذول گشت. مرحوم حاجی محتشم السلطنه اسفندیاری که چند دوره ریاست مجلس شورا را عهده‌دار شدند، در تزئین و تطبیق آن با بهترین پارلمان‌های دنیا کوشیدند.

یکی از ساختمانها و بناهای زیبایی که در هیچ یک از ممالک خاورمیانه نظیر ندارد کتابخانه و اتاق آئینه است. همین که شبها چلچراغهای اتاق روشن می‌شود مثل آن است که دریائی از نور میان زمین و آسمان موج می‌زند. همین قسم، محل انعقاد جلسه و مذاکرات نمایندگان و سر در جدید مجلس و عمارت مطبوعه از بناهای عالی در شهر تهران به شمار می‌رود.

روی هم، ساختمان مجلس قریب دویست اتاق و سالن بزرگ و کوچک دارد که هر ساختمانی طبق نقشه دقیق بنا گردیده و کاملاً متناسب با کارهایی است که باید در آن انجام یابد از اینقرار: ۱- ساختمان مربوط

سازن مطالعه کتابخانه

به محل انعقاد جلسه‌ها و کمیسیونها و اداره مباشرت ۲- ساختمان پست و تلگراف ۳- ساختمان مخصوص به کمیسیون بودجه ۴- ساختمان مطبعه و ۵- ساختمان کتابخانه و دفتر راکد.

مطبعه مجلس یکی از بزرگترین و مهمترین مطبعه‌های ایران است و چندین نوع حروف و دستگاه دارد و علاوه بر امور مرجوعه مجلس شورای ملی، از خارج هم سفارش می‌پذیرد. این چاپخانه در سال ۱۳۰۲ ش. به همت مرحوم ارباب کیخسرو شاهرخ به کار افتاد.

بزرگانی که به ایران آمده‌اند، بنا به دعوت رئیس مجلس شورای ملی به مجلس رفته‌اند و بعضی از آنها در موقع مذاکرات مجلس نیز حضور داشته‌اند.

ملک عبدالله پادشاه اردن، امیر عبدالله نایب‌السلطنه عراق، گوستاو آدولف ولیعهد سوئد، ملک فیصل پادشاه عراق و امان اله خان پادشاه افغانستان به طور رسمی از مجلس شورای ملی بازدید نموده‌اند.

کتابخانه مجلس شورای ملی نیز در سال ۱۳۰۲ ش. گشایش یافت. مرحوم احتشام السلطنه علامیر، مرحوم حاج محتشم السلطنه اسفندیاری و آقای سید محمدصادق طباطبائی مقداری از کتابهای نفیس این کتابخانه را به رایگان اهداء نموده‌اند. در سال ۱۳۰۵ ش. مرحوم میرزا یوسف‌خان اعتصام‌الملک، مدیر کتابخانه، نخستین فهرست آنرا با اسلوب بسیار مطبوعی تهیه نمودند که هنوز به یادگار آن مرحوم باقی می‌باشد.

مجموع کتب خطی و چاپی کتابخانه مجلس که به زبانهای مختلف و در موضوعهای متنوع است، قدری از چهل هزار جلد کمتر می‌شود و قریب هشتاد هزار آن نسخه‌های قدیمی با جلد‌های عالی و دیباچه‌های زرنگار است که هر یک به تنهایی شاهکاری از صنعت به شمار آمده و معرف ذوق سرشار استادان هنر و تذهیب و خوشنویسان ادوار گذشته ایران باستان است بقسمی که بیننده را تا مدت زمانی مجذوب و در برابر آن همه لطف و زیبایی و نفاست به تحسین و تکریم وادار می‌سازد.

کتابخانه مجلس همیشه بهترین خریدار کتب خطی و آثار اساتید بوده و نمایندگان مجلس شورای ملی

سالن مطالعه کتابخانه

و سایر فرهنگ‌پژوهان نامی کشور برای توسعه و تکمیل آن از هر لحاظ علاقه مفردی می‌دارند. کتابخانه مجلس شورای ملی همه روزه به استثنای روزهای تعطیل از ساعت هشت تا دوازده و از چهار تا هفت بعدازظهر، برای عموم قابل استفاده بوده و یکی از مراکز مهم استفاده اهل فضل می‌باشد.»

یکی دیگر از مجلات قدیمی، «مجله دانش» می‌باشد که در شماره اول خود به سال ۱۳۲۸ ش. بخشهایی را به شرح کتابخانه اختصاص داده است. به علت اهمیت و ارتباط موضوعی به قسمتی از نوشتار مرحوم عباس [زریاب] خوئی در این زمینه اشاره می‌شود:

«کتابخانه مجلس شورای ملی یکی از بزرگترین کتابخانه‌های ایران است و شاید از جهت حسن ترتیب و تنوع کتب و سهولت استفاده عموم از آن بهترین کتابخانه ایران باشد. در کتابخانه مجلس تعداد زیادی کتب خطی نفیس وجود دارد که بعضی از آنها از حیث تهذیب و نقاشی و خط و قدمت کم‌نظیر است.

کتب چاپی خوبی بزبانهای مختلف (فارسی، عربی، ترکی، فرانسه، انگلیسی، آلمانی، ایتالیایی و غیره) در علوم و فنون مختلف جمع و خریداری شده است. مؤسسين این کتابخانه مرحوم فروغی و ارباب کبخسرو و مرحوم حاجی سید نصرالله تقوی بوده اند و برای نخستین بار در ۱۳۰۲ ش. قریب دویست جلد از کتابهای مرحوم میرزا ابوالحسن جلوه بوسیله مرحوم تقوی خرید شد و قریب هزار جلد از کتابهای مرحوم احتشام السلطنه براهمنائی جناب آقای مخبرالسلطنه هدایت بکتابخانه اهدا شد.

از کتب خطی این کتابخانه تاکنون دو جلد فهرست تهیه شده است که اولی را مرحوم میرزا یوسف خان اعتصام الملک رئیس سابق کتابخانه و دومی را آقای ابن یوسف شیرازی تألیف کرده اند.

از نقایس این کتابخانه می‌توان به دو جلد قرآن مجید بخط میرزا احمد نیریزی و یک جلد بخط مرحوم وصال و یک جلد بخط محمد عارف یاقوت لمغانی هروی و مثنوی بسیار زیبا و نفیس کار مرحوم داوری

پسر وصال و مرقعات زیادی، که خطوط اساتید فن و بزرگان با تذهیبات و نقاشیهای زیبا در آن جمع گشته است، اشاره کرد.

علاوه بر این، نسخ نادره نفیسه در تاریخ ادبیات اسلامی و آثار حکما و علمای اسلام که این قسمت اخیر مخصوصاً در کتبی که از ورثه مرحوم تنکابنی (آقا میرزا طاهر حکیم معروف معاصر) خریداری شده و متأسفانه هنوز فهرست فنی از آن تهیه نشده است، موجود میباشد.

آنچه در درجه اول شایان ذکر است و تاکنون هنوز چنانکه باید و شاید درباره آن گفتگوئی نشده مجموعه بسیار نفیس و خزانه گرانبهای کتبی است که جناب آقای سید محمد صادق طباطبائی رئیس دوره چهاردهم مجلس شورای ملی بکتابخانه اهدا فرموده اند. جناب آقای طباطبائی که از خانواده اصیل در علم و روحانیت میباشند این گنجینه بی نظیر را از مرحوم پدر بزرگوارشان بیادگار داشتند. مرحوم آقا سید محمد طباطبائی (پدر جناب آقای طباطبائی) که در راه استقرار مشروطیت فداکاریها و مجاهدات فراوان نموده‌اند بشعب مختلفه علوم اسلامی از ادبیات عرب و فقه و اصول و ... شوق و ولع فراوانی داشتند. ایشان در طول مدت عمر خود در جمع کتب مختلفه راجع باین موضوعات سعی وافری مبذول داشتند و در نتیجه این کوشش‌ها مجموعه بی‌نظیری از امهات کتب در کلیه رشته های علوم قدیمه، از خطی و چاپی را گردآوردند.

این گنجینه گرانبها که شامل ۱۴۳۸ جلد کتاب خطی و ۱۷۰۶ جلد کتاب چاپی میباشد مانند جمیع خصال ذاتی و فضایل و کمالات نفسانی آن مرحوم بفرزند بزرگوارشان جناب آقای طباطبائی بارث رسید. جناب آقای طباطبائی در طول مدت عمر پر افتخارشان که در راه خدمت به آزادی و استقلال این کشور گذرانیده‌اند، چیزی از حطام دنیوی نیندوختند و از جمیع مایملک دنیا این کتابخانه را داشتند که آنرا هم باسعه صدر و نظر بلند و همت عالی بکتابخانه مجلس هدیه کردند و داستان حاتم طائی و معن بن زائده را از نو زنده ساختند.

قل للاولی فاقوا الوری و تقدموا
قدما هلموا شاهدوا المتاخرا
تجدوه اوسع فی الفضائل منکم
باعا و احمد فی العواقب مصدرا
برای نمایاندن اهمیت این کتابخانه همینقدر کافی است که بگوئیم در ضمن کتب خطی آن قریب ۲۱۸ رساله در فلسفه و کلام و ۱۲۱ جلد تذکره‌ها و دواوین شعرای عرب و فارسی و ۳۴۷ کتاب فقه و اصول و ۷۶ جلد کتاب طبی و ۱۶۴ جلد ریاضی و نجوم و ۱۳۲ جلد اخلاق و تصوف و ۱۳۶ جلد کتب ادبی که اغلب آنها از نوادر و نفایس کتب بشمار میرود موجود است.»

منابع:

- ۱- «کتابخانه های ایران»، اخبار هفته، جمعه ۶ خرداد ۱۳۲۸، شماره ۱۳۳، ص ۷.
- ۲- «پارلمان، مجلس شورای ملی و سنا»، اخبار هفته، جمعه ۲۰ آبان ۱۳۲۸، شماره ۱۵۷، ص ۵-۷.
- ۳- [زریاب] خوئی، عباس، «کتابخانه مجلس شورای ملی»، دانش، سال اول، فروردین ۱۳۲۸، شماره اول، ص ۲۵-۲۶.